

14. BÖLÜM / CHAPTER 14

1994'TEN BUGÜNE İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜ

THE ISTANBUL METROPOLITAN MUNICIPALITY DIRECTORATE OF DISABLED PEOPLE SINCE 1994

Yeliz YILDIZ KÖKENEK*, **Yaşar TINAR****, **Halil KARACAN*****,
Nilay YAZICIOĞLU****, **İpek ESEN*******, **Sevcan HALLAÇ*******

*İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Sağlık Daire Başkanlığı, Engelliler Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye
e-posta: yeliz.yildiz@ibb.gov.tr

**Sultangazi Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye
e-posta: yasartinar@sultangazi.bel.tr

***İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Sağlık Daire Başkanlığı, Engelliler Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye
e-posta: halil.karacan@ibb.gov.tr

****İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Sağlık Daire Başkanlığı, Engelliler Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye
e-posta: nilay.yazicioglu@ibb.gov.tr

*****İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Sağlık Daire Başkanlığı, Engelliler Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye
e-posta: ipek.unver@ibb.gov.tr

*****İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Sağlık Daire Başkanlığı, Engelliler Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye
e-posta: sevcan.hallac@ibb.gov.tr

DOI: 10.26650/B/AA09.2020.007.14

ÖZ

20. yüzyılın ikinci yarısında engellilik alanında hem kuramsal hem de uygulamalar bakımından pek çok değişim gerçekleşmiştir. Engellilik kavramında sosyal modelin doğuşuyla birlikte tıbbi modelin etkisi azalmış, engelli bireylerin toplumun dışında kalmamaları, ayrımcılık karşıtı yasaların çıkarılması, bağımsız yaşama koşullarının oluşturulması, toplumsal engellerin ortadan kaldırılması gibi konular yoğun bir biçimde tartışılmıştır. Engellilik alanında uluslararası düzeyde gerçekleşen bu dönüşümün etkileri Türkiye’de de görülmüştür. Engellilerin yasal hakları ve engelli hizmetleri ile ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemeler yerele yüklediği sorumluluklar bakımından önem arz etmektedir. Günümüzde yerel yönetimler yalnızca fiziki mekân düzenlemesi, ulaşım gibi alanlarda değil özel ve mesleki eğitimler, istihdam ve toplumsal farkındalık gibi etkileri geniş alanlara ve kitlelere yayılabilen çalışmalarda da sorumluluk almaktadırlar. Bu çalışmada İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü’nün kuruluşu ve tarihsel gelişimi ile kurum bünyesinde verilen engelli hizmetleri açıklanmış, İstanbul sınırları içinde hizmet verilen bireylere ilişkin istatistikler paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, engelli hizmetleri, yerel yönetimler

ABSTRACT

Since the mid-20th century, considerable theoretical and practical changes have occurred in disability studies. With the emergence of the social model of the concept of disability, the impact of the medical model decreased. There have been intense debates on inclusion of disabled people in society, introduction of antidiscrimination laws, creation of independent living conditions, and elimination of social barriers. Transformations in the treatment of the disabled internationally had effects in Turkey also. National and international regulations on disability services and the legal rights of persons with disabilities have charged local administrations with various responsibilities. Today, local administrations take responsibility not only for the arrangement of physical space and transportation, but also for such high impact issues as special education, vocational training, employment, and social awareness. This study provides an account of the establishment and development of The Directorate of Persons with Disabilities of the Istanbul Metropolitan Municipality, and presents the services it provides as well as statistics related to the benefits of these services to Istanbulites.

Keywords: Disability, disability services, local administrations

Giriş

Türkiye’de yerel yönetimler geçmişten bu yana dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu alana yönelik yasal düzenlemeler ile birlikte yerel yönetimlerin dezavantajlı gruplarla ilgili sorumlulukları artmıştır.

2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Kanunu ile birlikte yerel yönetimlere, engellilerin ulaşım hakları, istihdam imkânları ile bireysel, sosyal ve ekonomik koşulları hakkında yerel sosyal politika üretme sorumluluğu verilmiştir. Yine 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 14. maddesinde hizmetin sunumunda engellilerin durumuna uygun yöntemlerin uygulanacağı belirtilmektedir. Kanununun 38. maddesinde belediye başkanına engellilik çalışmalarında görevler verilmiş, 60. maddesinde de engellilere yönelik sosyal hizmetler ve yardımlar belediyenin giderleri arasında gösterilmiştir.

5216 sayılı ve 2004 tarihli Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun 7. maddesi ile yerel yönetimlere engelli bireyler için sosyal-kültürel hizmetler yürütme, bu amaçla tesisler kurma, meslek ve beceri kazandırma kursları açma görevleri verilmiştir. Kanununun 18. maddesi büyükşehir belediye başkanına engelli merkezleri açma görevi vermekte, 24. maddesi ise engellilere yapılacak sosyal hizmet ve giderleri belediye giderleri içine almaktadır.

Yasal mevzuat incelendiğinde belediyelerin hizmet sınırları içinde yer alan engelli bireylerin hak temelli taleplerini yerine getirme sorumlulukları olduğu görülmektedir.¹ Bedrettin

1 H. Onur İnce, C. Babaoğlu ve A. Yaralı Akkaya, “Belediye Hizmetleri ve Engelli Vatandaşların Beklentileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/2 (2016): 86-109.

Kesgin'in de belirttiği gibi, “Belediyeler gün geçtikçe merkezi hükümetlerin yanında temel olarak engellilere yönelik sosyal politikaları uygulayan birimler olmakta, bu bağlamda gelecekte yerel yönetimlerin engellilere dönük bu politikaları planlama, denetleme ve uygulamada daha da önemli aktörler olacağı görülmektedir.”²

1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), 1994 yılında yerel yönetimlerde bir ilki gerçekleştirilerek Özürlüler Koordinasyon Merkezi'ni kurmuş ve engelli vatandaşlara bu merkez üzerinden hizmetlerini ulaştırmaya başlamıştır. İstanbul'daki bütün engelli ve ailelerine yerinde hizmet ulaştırmak amacıyla şube sayısı artırılan ve hizmet yapısı çeşitlenen merkez 2006 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Başkanlığı bünyesinde Özürlüler Müdürlüğü adıyla bir müdürlük haline gelmiştir. 18 Ocak 2013 tarih ve 230 sayılı İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meclis kararı ile Engelliler Müdürlüğü (İSEM) adını almıştır.

İSEM'in engelli hizmetlerini yürütürken misyonu; engelli bireylerin yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla engellilere yönelik destek hizmetlerini güçlendirmek, engellilerin toplumsal hayata katılımını arttırmak için gerekli tedbirleri almak, toplumda engellilikle ilgili farkındalık yaratmak ve engellilerin haklarına saygılı bir toplum yapısının oluşumuna katkıda bulunmaktır. Vizyonu ise İstanbul il sınırları içerisinde yaşayan engelli bireylere ve yakınlarına dünya standartlarında hizmet sunmaktır.³

Kuruluşun ilk yıllarında ‘eğitim, istihdam, toplumsal işler ve özürlemlikle ilgili tüm meseleler’ şeklinde belirlenen hizmet alanları 2006 yılında müdürlük yapılanmasına geçişin ardından çeşitlenerek sistematik bir yönetim anlayışıyla sürdürülmeye başlanmıştır. Profesyonel bakış açısıyla hizmet birimleri oluşturularak bu birimlerin koordinasyon içinde çalışmaları sağlanmıştır. Engelli bireyler ve yakınlarına yönelik hizmetler 1994- 2004 yılları arasında iki merkezden yürütülürken bu tarihten itibaren artan merkez sayısı ile 2007 yılında İstanbul'un çeşitli noktalarında 18 merkezle hizmetlerini yürütmeye devam etmiştir. Yürütülen çalışmaların ve kurumsal bilgilerin kayıt altına alınabilmesi müdürlük yapılanmasına geçişin ardından gerçekleştiğinden ilk yıllarda yapılan faaliyetlere ilişkin sınırlı düzeyde bilgiye ulaşılabilmektedir.

İSEM'in engelli alanında hizmet vermeye başladığı yıllarda engellilik alanında örnek olabilecek çalışmalar henüz yoktu. 2012 yılında engellilik alanında oluşan birikim ve dene-

2 Bedrettin Kesgin, “Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Politikalar”, *Çağdaş Yerel Yönetimler* 23/4 (2014): 2-3.

3 İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Sağlık Daire Başkanlığı, “Engelliler Müdürlüğü (İSEM)”, Erişim, 3 Eylül 2019 <https://saglik.ibb.istanbul/engelliler-mudurlugu/>

yimlerini, yerel yönetimler ve engellilere hizmet veren tüm kurumlara örnek olması amacıyla 'Özürlüler Yerel Hizmet Rehberi İSÖM Modeli' kitabında yayınlamıştır.

İSEM; Sanat Herkes İçindir, Sihirli Eller, Herkes İçin Demokrasi, Konuşan Parmaklar, Bu Yaz Birlikte Gülelim, İş'te Engel Yok, İstanbul Sosyal Darüşşifahaneleri, İSEÇOM gibi Avrupa Birliği ve İstanbul Kalkınma Ajansı gibi kurumlardan hibe desteği alarak pek çok nitelikli ve yenilikçi çalışmaya imza atmıştır. Bu projeler kapsamında İSEM, kültür-sanat faaliyetleri yürütmüş, engelli istihdamını desteklemiş, üniversiteler, dernekler ve kamu kurumlarıyla işbirlikleri geliştirmiş, eğitim müfredatı oluşturmuş ve görevli personeline yönelik mesleki yetkinlik ve becerilerini artıracak eğitimler verilmiştir.

Yeni çalışmalarla sürekli gelişim ve yenilenme içinde olan İSEM, 2019 yılında İstanbul'un çeşitli noktalarına yayılan 25 merkez, 9 İrtibat Bürosu ve 2 engelli kampına ulaşmış, 20 yılı aşan tecrübesi ile engellilikle ilgili öncü bir kurum olma noktasına ulaşmıştır.

Günümüzde Sosyal Destek Hizmetleri, Psikolojik Destek Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri, Rehabilitasyon Hizmetleri, Ulaşım Hizmetleri, Kamp Hizmetleri başlıkları altında faaliyetlerini yürüten İSEM, yıllar içerisinde engelli birey ve yakınlarının değişen ihtiyaçları doğrultusunda var olan hizmetlerini yeniden düzenlemiş, kapasitelerini artırmış böylece daha kapsayıcı hizmetler sunan bir kurum haline gelmiştir.

2. Engelliler Müdürlüğü Hizmetleri

İSEM tarafından, İstanbul'da ikamet eden, tam teşekküllü bir hastaneden %40 veya üzeri vücut fonksiyon kaybı olduğunu bir sağlık kurulu raporuyla belgeleyen; görme, işitme-konuşma, ortopedik ve zihinsel engeli olan bireyler ile ruhsal-duygusal rahatsızlığı veya süregelen hastalığı olan tüm engelli bireylere yönelik hizmetler verilmektedir. Engelli hizmetleri değişen ihtiyaçlara ve gelen taleplere göre çeşitlenerek büyüyen yapısıyla, çözüm odaklı bir yaklaşımla Engelliler Müdürlüğü tarafından sunulmaktadır.

2.1. Sosyal Destek Hizmetleri

2.1.1. Bilgilendirme, Yönlendirme ve Danışmanlık

Engellilik konusunda yapılan çalışmalar, "engellilerin sosyoekonomik açıdan bilgiye ulaşım kaynaklarının sınırlılıkları göz önünde bulundurulduğunda engelliye verilen bilgilendirme, yönlendirme ve danışmanlık hizmetlerinin, engellinin yaşam kalitesini artırma ve topluma adaptasyonu sürecine birincil rol oynadığı"ni göstermektedir.⁴ Bu nedenle İSEM

4 Zeynep Şişkolar, "Psiko-Sosyal Servis", *Özürlüler Yerel Hizmet Rehberi İSÖM Modeli*, haz. Sinan Kızılkaya, Olgun Gündüz (İstanbul: İBB Basımevi, 2012), 31.

sağlık kurulu raporu, engelli maaşı ve evde bakım ücreti, eğitim ve rehabilitasyon, ücretsiz toplu taşıma, aynı-nakdi yardımlar, istihdam, sağlık ve spor hizmetleri gibi alanlarda bilgilendirme; kurum içi ve kurum dışı yönlendirmeler yapmaktadır.

2.1.2. Yasal Haklar Danışmanlığı

Yasal Haklar Danışmanlığı hizmeti kapsamında görevli avukatlar tarafından engelli ve engelli yakınlarına, yasal haklara ve hizmetlere ilişkin bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti verilmekte bu amaçla seminerler düzenlenerek engelli birey ve yakınlarının mevzuata ilişkin güncel bilgilere ulaşmasına destek olunmaktadır.

2.1.3. İstihdam Hizmetleri

Engelli kişilerin sosyal hayata adapte olması ve yaşamda aktif rol alması günümüzde sıklıkla gündeme getirilen konular arasında yer almaktadır. Engelli istihdamı kişilerin sosyal ilişkilerini iyileştirme, yalnızlıktan kurtulma ve ekonomik bağımsızlık sağlamada önemli rol oynamaktadır.⁵ Kişilerin kendilerini gerçekleştirebilmeleri, yaşadıkları toplumun bir parçası olabilmeleri ve kendilerini o topluma ait hissedebilmeleri, üretebilmeleri ve bu yöntemle toplumsal yapıyla bütünleşmeleri ile sağlanır.⁶

Engelli bireylerin istihdam edilmesi ve istihdam edilmelerinin kalıcı olmasının sağlanmasında, eğitim ve doğru yönlendirme oldukça önemlidir. Engelliler Kanunu'nda yer alan “*Engellilerin yeteneğine göre mesleğini seçme ve bu alanda eğitim alma hakkı kısıtlanmaz*”⁷ maddesine bağlı kalınarak, ülkemizde çeşitli kurum ve kuruluşlarda engelli istihdamı ve mesleki eğitimler konusunda hizmetler yürütülmektedir.

16.08.2006 tarihinde çıkarılan Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği'ne göre; Büyükşehir Belediyeleri engellilere mesleki rehabilitasyon verilmesi ve engellilerin nitelikli bir iş gücüne sahip olması sorumluluğuna dâhil edilmiştir. Bu kapsamda İSEM, engelli bireylere ihtiyaçları doğrultusunda mesleki eğitimler vermektedir. Mesleki eğitime dâhil edilen adaylar iş koçluğu eğitimi almış, alanında uzman kişilerle görüşürülerek destekli istihdam hizmetinden faydalanmaktadır. Böylelikle engelli kişilerin niteliklerine ve kapasitelerine uygun alanlarda istihdam edilmesi, bağımsız yaşamaları ve hayata aktif olarak katılımları amaçlanmaktadır.

5 Yusuf Genç ve Güldane Çat, “Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi”, *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/1 (2013): 363-393.

6 Nejla Okur, *Özürlülere Yönelik Örgütlenmenin İncelenmesi* (Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, 2001), 119.

7 Engelliler Hakkında Kanun, Erişim: 10 Mayıs 2019, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>.

Engelli istihdamına destek amaçlı kurulmuş olan İSEM İstihdam Birimi 2005 yılında “Özürülüler İçin Bilgisayar İşletmenliği Kursu Projesi” adı altında hizmete girmiştir. Projede veri tabanında kayıtlı olan 1.700 engelli bireyin bilgisayar eğitimi alarak iş hayatına katılmaları hedeflemiştir. İstihdam Birimi, 2012 yılında İstanbul Kalkınma Ajansı desteğiyle hayata geçen “İş'te Engel Yok” projesiyle daha aktif bir hale gelmiştir. Proje kapsamında mesleki eğitim sınıfları oluşturulmuş ve istihdam çalışmaları eğitimlerle beraber daha sistemli hale getirilmiştir. Tek merkez olarak hizmet vermekte iken 2016 yılında Anadolu ve Avrupa yakası olarak iki merkez haline gelmiş ve başvuru sayısını 8.196 kişiye çıkarmıştır.

İSEM İstihdam Biriminin amacı; engelli bireylerin hem istihdam edilmelerine katkı sağlamak hem de mesleki eğitimlere dâhil edilerek nitelikli işlere yerleşmelerine aracılık etmektir. Bütüncül bir yaklaşımla çalışmalarına devam eden birim, engelli bireyin fiziksel, sosyal ve psikolojik durumlarını da göz önünde bulundurarak “doğru işe doğru insan” politikasıyla, engelli bireylerle güven bağının oluşturulmasını hedeflemektedir. Kişilerin işe yerleşmesi değil, mutlu olabilecekleri işlere yerleşerek sosyal hayata katılımları başlıca hedefler arasında yer almaktadır. İSEM İstihdam Birimi bünyesinde yürütülen çalışmalar kapsamında başvuruda bulunan engelli bireyler yalnızca kurumsal özel firmalara yönlendirilmektedir. Merkez çalışanları iş koçluğu eğitimi almış psikolog, sosyolog ve halkla ilişkiler uzmanlarından oluşmaktadır.

İstihdam Biriminin çalışma basamakları şu şekildedir:

- 1) Özgeçmiş oluşturma.
- 2) İstihdam edilebilme uygunluğunun değerlendirilmesi.
- 3) Firma yönlendirmesi.
- 4) Firma görüşmeleri ve iş ilanları takibi.
- 5) Yönlendirme süreci takibi.
- 6) İstihdam sonrası takip.
- 7) Danışmanlık desteği.

2.1.4. E-Danışmanlık ve Canlı Destek

İşitme engelli bireylerin bilgiye daha hızlı bir şekilde ulaşabilmesi ve İSEM hizmetlerinden faydalanabilmesi için Canlı Destek Hizmeti kapsamında Türk İşaret Dili tercümanı aracılığıyla görüntülü danışmanlık hizmeti ve sosyal medya üzerinden yazışma tekniği kullanılarak verilen E-danışmanlık Hizmeti 2012 yılından itibaren sunulmaktadır.

2.1.5. Kişisel Bakım Hizmetleri

Evinden çıkamayacak derecede ağır engeli bulunan bireylere İSEM tarafından ücretsiz olarak kuaförlük hizmeti verilmektedir. Hizmet verilmeye başladığı günden bu yana yaklaşık 11.500 kişi İSEM kuaförlük hizmetinden faydalanmıştır.

2.1.6. Medikal Malzeme Desteği

Engelli bireylerin bağımsız yaşam becerilerini arttırmak ve toplumsal hayata katılmalarına engel olan zor yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla medikal malzeme desteğinde bulunmaktadır.

2.1.7. Medikal Bakım Onarım

Engelli bireylerin fiyat yüksekliği ve kaliteli üretim yetersizliği nedeniyle bakım ve onarımını gerçekleştirmekte sorun yaşadıkları akülü sandalye ve tekerlekli sandalyelerinin bakımı, onarımı ücretsiz olarak Engelliler Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Bakım onarımı yapılan medikal malzemeler, en kısa sürede engelli bireye teslim edilmektedir.

2.1.8. Kültür, Sanat ve Eğlence Hizmetleri

Engelli bireylerin sosyal hayata katılımlarını ve toplum içinde hareketliliğini arttırmak amacıyla yıl boyunca çeşitli kültür, sanat etkinlikleri, gezi ve eğlence programları düzenlenmektedir.

2.2. Psikolojik Destek Hizmetleri

2.2.1. Bireysel ve Grupla Danışmanlık

Bireysel ve grupla psikolojik danışmanlık hizmetleri kapsamında, engelli birey ve yakınlarının eğitsel, mesleki, duygusal ve sosyal gelişimlerinin desteklenmesine yönelik çalışmalar 2004 yılından itibaren yürütülmektedir.

2.2.2. Aile Eğitimi ve Seminer Çalışmaları

Engelli birey ve yakınlarına engellilikle ilgili bilgi vermek, engelli bireylerin ihtiyacı olan fizyolojik, psikolojik ve toplumsal ihtiyaçları değerlendirmek ve bu konuda gerekli olan sosyal destek mekanizmaları konusunda gerekli danışmanlığı sağlamak amacıyla aile eğitimi ve seminer çalışmaları 2004 yılından itibaren düzenlenmektedir.

2.2.3. Konuşma ve Dil Terapisi

Ağız ve dil kaslarında gelişim bozukluğu olan, konuşma güçlüğü çeken engelli bireylerin sağlıklı bir gelişim göstermelerini desteklemek amacıyla konuşma ve dil terapisi hizmeti 2010 yılından itibaren verilmektedir.

2.3. Eğitim Hizmetleri

2.3.1. Yetişkin Zihinsel Engelli Beceri Kazandırma Merkezleri

Bu hizmet kapsamında herhangi bir eğitim alma olanağı bulunmayan, 17-35 yaş aralığında, eğitilebilir ya da öğretilbilir durumda olan, hafif veya orta düzeyde zihinsel engellilere ya da farklı engel gruplarından bireylere yeteneklerinin geliştirilmesi ve mesleki becerilerinin artırılması amacıyla eğitim programları uygulanmaktadır.

2.3.2. Özel Eğitim Hizmetleri

2.3.2.1. Erken Çocukluk Özel Eğitim Çalışmaları Ve Önemi

Erken özel eğitim, 0-6 yaş arasında gelişim yetersizliği ya da riski olduğu tespit edilen çocuklara ve ailelerine sağlanan hizmetleri oluşturmada; gelişim yetersizliği tespit edilen çocukların var olan potansiyellerine kavuşabilmeleri için eğitim çalışmalarının mümkün olduğunca erken başlatılması önerilmektedir.⁸ Erken özel eğitim alanına yönelik çalışmaların ülkemizde 1990'lı yılların sonundan itibaren ivme kazandığı görülmekle birlikte dünyada bu alana yönelik hizmetler 1960'lı yıllardan beri sürdürülmektedir.⁹

2.3.2.2. Türkiye'de ve İBB'de Erken Çocukluk Özel Eğitim Hizmetlerinin Gelişimi

Türkiye'de özel eğitim çalışmalarının Osmanlı döneminden itibaren başladığı görülmektedir. Osmanlı döneminde üstün yetenekli çocuklar için yapılan eğitim çalışmalarının yanı sıra işitme ve görme engeli olan bireyler için de eğitim sınıflarının açıldığı bilinmektedir. 1950'lerden itibaren özel eğitimle ilgili hizmetlerin planlanması ve yürütülmesi işleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığından Millî Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Bu durum, o dönemlerden başlayarak özel eğitim hizmetlerinin sağlıktan çok eğitimsel bir bakış açısıyla değerlendirilmeye başladığının bir göstergesidir. 1957 yılında yürürlüğe giren "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun" ile korunmaya muhtaç çocuklardan özel eğitime gereksinimi olan çocuklar hakkında tedbir alınması sağlanmıştır. Özel eğitime yönelik ilk yasa çalışması 1983 yılında 2916 sayılı "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu" ile ortaya çıkmıştır.¹⁰ 1987 yılında "Özel Gereksinimli Çocukların Okulöncesi Eğitimleriyle İlgili Genelge" yayınlanmıştır. Bu genelge ile birlikte ailelerin rehberlik hizmeti alması gerektiğinin üzeri çizilmiştir. 1997

8 Bünyamin Birkan, "Erken Özel Eğitim Hizmetleri", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 3/2 (2002): 100.

9 Elif Sazak Pınar, "Dünyada ve Türkiye'de Erken Çocukluk Özel Eğitim Hizmetlerinin Gelişimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 7/2 (2006): 72.

10 Serdar Orhan ve Kemal Gökmen Genç, "Engellilere Yönelik Ülkemizdeki Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 35/2 (2015): 122-124. Erişim. 25 Mayıs 2019, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/spcd/article/view/5000120930>

yılında kabul edilen 573 sayılı “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile de özel eğitim alanında okul öncesi eğitim zorunlu hale getirilmiş, ebeveynlere çocuklarının eğitim kararlarına katılma hakkı ve sorumluluğu verilmiş ve eğitimle ilgili sonuçların ailelerle paylaşılması yükümlülüğü getirilmiştir.¹¹ Tüm bu mevzuat çalışmaları çocuğun eğitiminde aile katılımının bir istisna değil zorunluluk olduğunu vurgulamaktadır.

İBB Engelliler Müdürlüğü çatısı altında erken çocukluk eğitimi çalışmaları resmi olarak 2001 yılında başlatılmıştır. Erken çocukluk hizmetleri, ailenin çocuğun hayatındaki öneminin ve rolünün bilinciyle yola çıkan Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı Projesi ile birlikte bilimsel bir altyapıya dayandırılarak yürütülmeye başlanmıştır. Bu dönemde Küçük Adımlar Erken Eğitim Programını Türkiye’ye getiren Zihinsel Engellilere Destek Derneği ile protokol imzalanmış, Marmara ve İstanbul Üniversitelerinin de uygulamada danışmanlık desteği vermeleri ile birlikte proje İstanbul geneline yayılmıştır.¹²

2.3.2.3. İBB’de Geçmişten Günümüze Erken Çocukluk Eğitim Çalışmaları

Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı Çalışmaları: Ailelere kendi ev ortamlarında çocuklarını eğitebilecekleri becerileri kazandırmayı hedefleyen bir program olan Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı Avustralya’da hazırlanmış; 1993 yılında Zihinsel Engellilere Destek Derneği tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.¹³ Proje 0-4 yaş arasındaki çocuklar ve aileleri için eve dayalı bir sistem olarak kurgulanmıştır.¹⁴ İBB’de uygulanan çalışmalar iki odak noktasını temel alarak yürütülmüştür. Bunlar; Ev Merkezli Uygulama ve Kurum Merkezli Uygulama’dır.

Ev Merkezli Uygulama: Küçük Adımlar Programı, ailelerin bireysel kullanımlarına yönelik hazırlanmış bir program olmakla beraber programı anlama ve uygulama sırasında ailelere danışmanlık desteği verilmesi gerekli olmaktadır. Aile rehberliği desteğinde yürütülen projeye üniversitelerin özel eğitim, psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, okul öncesi eğitim bölümleri öğrencileri “aile rehberi” olarak katkı sağlamışlardır. Aile Rehberleri, programa kayıt yaptıran engelli çocuk sahibi aileleri ziyaret ederek onlarla birlikte çocuğun gelişimini takip etmiş; ailelere gelişim sürecinde ihtiyaç duyacakları danışmanlık konularında eğitim vermişlerdir. Programlar 24 haftalık dilimlerde sürdürülmüştür.¹⁵

11 Sazak-Pınar, “Dünyada ve Türkiye’de Erken Çocukluk Özel Eğitim Hizmetlerinin Gelişimi”, 75.

12 Betül C. Arslan, “Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı”, *Özürlüler Yerel Hizmet Rehberi İSÖM Modeli*, haz. Sinan Kızılkaya, Olgun Gündüz (İstanbul: İBB Basımevi, 2012), 439.

13 Birkan, “Erken Özel Eğitim Hizmetleri”, 104; Arslan, “Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı”, 439.

14 Bekir Fatih Meral, Fidan Özbey, Canan Sola, “Küçük Adımlar Erken Eğitim Programının Aile Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22 (2011): 25-40.

15 Arslan, “Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı”, 441.

Kurum Merkezli Uygulama: Kurum merkezli eğitim programlarında aileler çocuklarıyla beraber merkezlere gelerek uzmanlar tarafından verilen eğitime katılım sağlamaktadırlar. Bu süreçte aileler ön eğitime alınmış ve uzmanlar tarafından küçük adımlar programını nasıl uygulayacakları öğretilmiştir. 12 haftalık program kapsamında aileler haftada bir kere merkeze gelerek uzman gözetiminde uygulama yapmışlardır. Bunun yanı sıra ev ziyaretleri de gerçekleştirilmiştir.¹⁶

Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı'nın uygulanmasının hem kurumsal hem de çocuk ve aileler üzerinde olumlu etkilerinin bulunması bu çalışmanın uzun yıllar sürdürülmesini sağlamıştır. 2016 yılına kadar uygulanmaya devam eden projenin görünen faydaları dört madde altında toplanabilir:

- Sistematik bir çalışmanın uygulanıyor olması.
- Ailenin çalışmadaki temel rolünü üstlenebiliyor olması.
- Üniversitelerle işbirliği içinde sürdürülmesi.
- Aileler tarafından olumlu geribildirimler alınan etkin bir program olmasıdır.

2.3.2.4. Yeni Sistem Arayışı

İSEM'de yürütülen erken çocukluk çalışmaları 2014 yılından itibaren ivme kazanmış ve o tarihten itibaren hizmet vermeye başlayan 0-6 yaş Otizm Eğitim Uygulama Merkezleri ile birlikte İstanbul'un çeşitli ilçelerine yaygınlaştırılarak hizmet potansiyeli arttırılmıştır. Bu dönemde erken çocukluk dönemi ile ilgili sistematik bir yapı arayışına girilmiştir. Yeni sistem arayışının sebepleri aşağıda belirtilmiştir:

- 4 yaşa kadar sunulan hizmetin 6 yaş kapsayacak şekilde genişletilmesinin gerekli olması.
- Çocukların birebir uzman desteği almasının gelişimlerine daha çok katkı sağlayacağı inancının pekişmesi.
- Personel değişimleri nedeniyle ile projeyi yürüten çekirdek ekibin varlığını sürdürmemesi
- Koordinasyon problemleri nedeniyle süpervizyon hizmetlerinin aksamış olması.
- Hizmeti veren uzman personellerin farklı tespit ve değerlendirme altyapılarına sahip olmaları.
- Kurumsal bütünlüğü sağlayabilecek sistematik bir rehabilitasyon programına ihtiyaç duyulması.
- 2014 yılında Otizm Eylem Planı taslağının oluşturulması ve kurumsal başvuruların çoğunluğunun otizm vakalarından oluşması nedeniyle otizm alanına ağırlık verilme ihtiyacının doğması.
- Projenin sabit bir dönemde tamamlanması ve ailelerin danışmanlığa daha fazla ihtiyaç duyduklarını dile getirmeleri.

2.3.2.5. İSEÇOM Gelişimsel Yetersizlikleri Olan Çocuklar İçin Erken Çocuklukta Müdahale Projesi

Son yıllarda insanı ilgilendiren her hususta erken tespit ve eğitim önem kazanmıştır. Özellikle gelişimsel yetersizlikler, çocukluğun ilk yıllarında tespit edildiği takdirde, alanında uzman bir ekip ve etkili bir çalışma programı eşliğinde ilerde karşılaşılabilecek sorunlar minimuma indirilebilmektedir.¹⁷

Ancak alanda hem yetkin personelin sayısı, hem de yönlendirilebilecek kurumların sayısı açısından önemli ölçüde kısıtlılıklar bulunmaktadır. Örneğin, Tohum Otizm Vakfının 2019 yılında yayınladığı “Türkiye’de Otizm Spektrum Bozukluğuna Yönelik Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Sunma” raporuna göre alanda, özel eğitim öğretmenliği lisans programı mezunu olan öğretmen bulmakta zorluk yaşanması nedeniyle, çoğunlukla alanın dışından sözleşmeli öğretmenler hizmet vermektedir.¹⁸ Ayrıca MEB’in 2017-2018 eğitim yılı için yayınladığı istatistiklerde belirtildiği üzere Türkiye genelinde, sadece 145 adet özel eğitim anaokulu bulunmaktadır.¹⁹ Bu farklı nedenler, birçok ailenin çocuğuna hizmet aldirmek için farklı alternatiflere yönelmesine; hizmet aldıkları yerel yönetimlere başvurarak konu ile ilgili hizmetler sunulmasını talep etmelerine sebebiyet verebilmektedir.

İBB’de sunulmakta olan engelli hizmetlerinin en önemli artlarından birini hizmetlerin ücretsiz olarak sunulması oluşturmaktadır. Hizmetlerin bu niteliği sayesinde ekonomik durumu eğitim ücretlerini karşılamaya yeterli olmayan ailelerin çocukları akranlarıyla aynı eğitim hakkından yararlanabilme imkânı bulunmaktadır. Ancak hizmetin ücretsiz olması tek koşul olmamakta, hizmetin kaliteli bir şekilde sunulması süreçte büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple, Engelliler Müdürlüğü tarafından fiziksel yapılanmanın ardından var olan uzmanların altyapılarını güçlendirmek ve farklı merkezlerde aynı kalitede sunulabilecek bir program oluşturabilmek amacıyla 2017 yılı itibarıyla İSEÇOM Gelişimsel Yetersizlikleri Olan Çocuklar İçin Erken Çocuklukta Müdahale Projesi hayata geçirilmiştir.

2016 yılı destek programlarında İSTKA’nın ilgili hibe programına 216 proje başvurusu gerçekleşmiş; İSEÇOM, hibe desteği kazanan 48 projeden biri olmuştur.²⁰ 12 aylık proje

17 Çiğdem Aytekin ve Pınar Bayhan, “Erken Müdahalede Uygulama Basamakları”, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015): 2.

18 Gönül Kırcaali İftar, “Türkiye’de Otizm Spektrum Bozukluğuna Yönelik Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Sunma”, *Tohum Otizm Vakfı Değerlendirme ve Gelişim Raporları 1* (İstanbul: Tohum Otizm Vakfı, 2019), 7. Erişim: 25 Mayıs 2019, https://www.tohumotizm.org.tr/wp-content/uploads/2019/04/tohum-otizm-kitapcik_04.04.2019-1.pdf.

19 “Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017/2018”, Erişim: 26 Mayıs 2019. https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=327.

20 İstanbul Kalkınma Ajansı, *2016 Mali Destek Programı Desteklenen Projeler*, erişim: 25 Mayıs 2019. <https://www.istka.org.tr/media/130987/2016-y%C4%B1%C4%B1-mali-destek-programlar%C4%B1-desteklenen-projeler.pdf>.

süresi boyunca “sistem oluşturma” ve “personel yetkinliğinin artırılması” alt başlıklarına yönelik uygulama faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

İSEÇOM Projesinin hedef kitesini asıl olarak İstanbul’da yaşayan, 0-72 ay döneminde gelişimsel yetersizliği olan (Otizm Spektrum Bozukluğu, Down Sendromu ve Zihinsel Yetersizlik) ya da gelişimsel yetersizlik riski altında olduğu tespit edilen çocuklar ve aileleri oluşturmakla beraber proje çıktısı olan müfredat kitabıyla birlikte tüm Türkiye’de bu alanda yapılmış bir müfredat kitabına ihtiyaç duyan aileler, uzmanlar ve kurumlar şeklinde genişletilmiştir.

Projenin “Personel Yetkinliğinin Artırılması” alt başlığı kapsamında Ölçme ve Değerlendirme Araçları Eğitimleri (DENVER- II; GEÇDA (Gazi erken çocukluk değerlendirme aracı); TEDİL (Türkçe erken dil testi); M-CHAT (Otizm Tarama Ölçeği); GOBDÖ-2 TV (Gilliam otistik bozukluk değerlendirme aracı 2 Türkçe versiyonu); Otizm spektrum bozukluğu eğitsel değerlendirme araçları; EDDÖ Ebeveyn davranışını değerlendirme ölçeği; Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ); Aile Değerlendirmesi; Diğer Değerlendirme Süreçleri (Kaba Değerlendirme; Ayrıntılı Değerlendirme; Gözleme Dayalı Değerlendirme; Müdahale Programları Eğitimleri, Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı (ETEÇOM) ve Uygulamalı Davranış Analizi (UDA) ve Süpervizyon Çalışmaları (ETEÇOM, UDA ve Aile Danışmanlığı) gerçekleştirilmiştir.

“Sistem Oluşturma” çalışmaları adı altında ise İSEÇOM Modeli Müfredat Kitabı kaleme alınmış; Müfredat Uygulama Eğitimleri verilmiş; Müfredat ile Uyumlu Akıllı Tahta Uygulamaları geliştirilmiş ve ailelere seminerler verilmiştir.

Mevcut durumda İSEÇOM Modeli ışığında sürdürülmekte olan 0-6 yaş özel eğitim grubu hizmetleri Kadıköy, Beyoğlu, Esenyurt ve Kartal’da bulunan dört ana Otizm Eğitim ve Uygulama Merkezi başta olmak üzere İstanbul genelinde toplam 15 merkezde devam etmektedir. Mayıs 2019 itibarıyla kayıtlı 564 çocuk ve ailesi bu hizmetlerden faydalanmaktadır. Şu anda projelendirilmekte olan yeni merkezlerde çalışmaların arttırılarak sürdürülmesi düşünülmektedir.

2.3.3. Mesleki Eğitim Hizmetleri

Mesleki eğitim bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve tecrübeyi elde edebilmek ve o dalda başarılı olabilmek için belirli programa bağlı olarak, çoğu kez iş başında uygulamalı olarak verilen eğitimidir. Kişinin çalışma hayatındaki belirli bir meslek alanında üretici olarak herhangi bir statü ile yer alabilmesi ve iş gücü olarak vasıflı hale gelebilmesi için gerekli asgari yeterliliğe ve genel meslek kültürüne sahip olmasını mümkün kılar.²¹

21 Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *İşgücü Piyasasının Engelliler Açısından Analizi* (Ankara: TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011), 63.

İSEM, özel politika gerektiren grupların istihdam edilebilirliğinin artırılması, işgücü piyasasına erişimlerinin kolaylaştırılması ve işgücü piyasasına girişlerinin önünde yer alan engellerin kaldırılarak engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarının artırılması amacıyla kurumsal paydaşlarla planlama, uygulama ve yönlendirme hizmeti vermektedir. Bu bağlamda İSEM bünyesinde mesleki eğitimler, kişisel gelişim eğitimleri, sanatsal ve kültürel eğitimler ile çeşitli sınavlara (Özel Yetenek, EKPS) hazırlık eğitimleri verilmektedir.

Mesleki Eğitim süreci, engelli bireylerin İSEM Engelli Merkezlerine yaptıkları bireysel başvuru veya kişinin bu hizmete yönlendirilmesi ile başlamaktadır. Başvuru sonrasında Engelli Sağlık Kurulu Raporuna göre %40 ve üzerinde engele sahip olup raporunda “Çalışmaz” ibaresi bulunmayan bireyler, Mesleki ve Akademik Eğitim Değerlendirme Komisyonu tarafından değerlendirilerek uygun bir mesleki eğitime yönlendirilir. Eğitim süreci bitiminde sertifikalı eğitimlerde başarılı olan engelli bireylere Halk Eğitim Merkezi tarafından sertifikalandırma yapılmakta, diğer eğitimlere katılım sağlayarak başarı gösteren bireylere ise katılım belgesi verilmektedir.

Mesleki eğitimleri başarı ile tamamlayıp belge almaya hak kazanan engelli bireylere ilgi alanları ve yeteneklerine göre danışmanlık ve yönlendirme desteği verilmektedir. E-KPSS başvuru ve tercih işlemlerinde danışmanlık hizmeti verilmesi, istihdama uygunluklarının tespiti için İSEM İstihdam Birimi'ne yönlendirilmesi verilen hizmetler arasında yer almaktadır.

2.3.4. E-KPSS ve Hazırlık Kursları

Engelli bireylerin, ÖSYM tarafından düzenlenen E-KPSS’de başarılı olabilmeleri ve devlet kurumlarında memur olarak çalışma hayatına başlayabilmeleri amacıyla Türkçe, matematik, tarih, coğrafya ve vatandaşlık branşlarında eğitimler verilmektedir.

2.3.5. Türk İşaret Dili Eğitimleri

İşitme engelli bireylerle sağlıklı iletişim kurulması amacıyla Türk İşaret Dili Projesi’ni 2009 yılında hayata geçiren Engelliler Müdürlüğü işaret dilinin ve işitme engelli bireylerin sorunlarının toplum düzeyinde tanınmasını sağlamak amacıyla İşaret Dili’ne hâkim tercümanlar aracılığıyla çeşitli seminer ve eğitim çalışmaları gerçekleştirmektedir.

2.3.6. Yaz Okulu

Örgün eğitime devam etmelerine rağmen çeşitli nedenlerle yeterli eğitim desteği alamamış olan engelli çocuklar ve kardeşlerine destek eğitimleri verilmektedir. Bu eğitimlerde eğitsel, sosyal, kültürel ve sportif çalışmalar yapılmakta, bu kazanımların yanında farkındalıkların artırılması ve bütünleşmeye yönelik faaliyetler yürütülmektedir.

2.3.7. Toplumun Bilinçlendirilmesi ve Farkındalık Oluşturma

İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile 2000 yılında imzalanan bir protokolle hayata geçen ESHA (Engellilerin Sosyal Hayata Adaptasyonu ya da Toplumun Engellilere Adaptasyonu Projesi), ilk ve ortaöğretim öğrencilerini engellilik hakkında bilinçlendirmeyi amaçlayan bir faaliyettir.

2.4. Rehabilitasyon Hizmetleri

Rehabilitasyon hizmetleri üç ayrı etkinliği içermektedir: Sporla rehabilitasyon, atlı binicilik ve hidroterapi.

İstanbul'da yaşayan tüm engel gruplarına eşit ve ulaşılabilir spor yapma imkânı sunarak verilen spor eğitimleriyle engelli bireylerin özgüven ve yaşama sevinçlerini arttırmak, takım sporlarıyla iletişim becerileri geliştirmek amacıyla 22 spor tesisinde 8 ayrı branşta spor eğitimleri verilmektedir.

Atlı binicilik hizmeti ile atların iyileştirici özelliklerinden yararlanmayı sağlayacak yöntemlerle, atın çok boyutlu hareketlerinden faydalanarak 4-15 yaş aralığındaki engelli çocukların psiko-sosyal gelişimlerini, fiziksel fonksiyonlarını, becerilerini, özgüvenlerini güçlendirip onların hayata uyumlarının kolaylaştırılması hedeflenmektedir.

Hidroterapi hizmeti ile engelli bireylere su içinde egzersiz yaptırılarak kişilerin bedensel ve zihinsel gelişimlerine destek olunmaktadır.

2.5. Ulaşım Hizmetleri

2003 yılında toplu taşıma araçlarını kullanamayan engelli bireylerin toplumsal hayata katılımlarını artırmak ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılamalarına destek olmak amacıyla ulaşım hizmeti verilmeye başlanmıştır. Evinden çıkamayan engelli ve yakınları eğitim, hastane, kamu kurum ve kuruluşlarına ulaşım, gezi vb. ihtiyaçlarını karşılayabilmek için önceden taleplerini iletme kaydıyla ulaşım hizmetinden faydalanabilmektedirler.

2.6. Kamp Hizmetleri

Engelli birey ve yakınlarının ücretsiz tatil yaparak dinlenmeleri ve sosyalleşmelerine destek olmak amacıyla kamp hizmetleri kapsamında önceden talebi bulunan engelli ve yakınlarına Avrupa Yakasında Florya Engelliler Yaz Kampı'nda, Anadolu yakasında ise Şile Engelliler Kampı'nda yılın belli bir döneminde bir hafta boyunca tatil yapma olanağı sunulmaktadır.

3. İSEM Hizmet Verileri

2018 yılı TÜİK verilerine göre İstanbul nüfusu 15.067.724'tür.²² 2011 yılında TÜİK tarafından yapılan Nüfus ve Konut Araştırmasında İstanbul ilinde en az bir engeli olan kişi sayısı 670.000 olarak tespit edilmiştir.²³

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından engelli bireyler ve ailelerine sunulan hizmetlerin başlangıç tarihleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Hizmetlerin başlangıç tarihlerinde birimleşmeleri ve sistematik bir çalışma anlayışı doğrultusunda çalışmaları baz alınmıştır.

No	Hizmet Başlığı	Başlangıç Tarihi
1.	Bilgilendirme/Yönlendirme/Hizmet Danışmanlığı	1994
2.	Bireysel ve Grupla Psikolojik Danışmanlık	2004
3.	Aile Eğitimi ve Seminer Çalışmaları	2004
4.	Konuşma ve Dil Terapisi	2010
5.	Sporla Rehabilitasyon	2004
6.	Hidroterapi	2004
7.	Atlı Binicilik	2008
8.	Medikal Malzeme Desteği	2002
9.	Kuaförlük Hizmeti	2009
10.	Medikal Bakım Onarım Hizmeti	2016
11.	Engelli Beceri Kazandırma Merkezleri	2006
12.	Mesleki Eğitim Hizmetleri	2010
13.	Yaz Okulu Hizmetleri	2008
14.	Türk İşaret Dili Seminerleri	2009
15.	Özel Eğitim Hizmetleri	2001
16.	0-6 Yaş İşitme Engelliler Rehabilitasyon Hizmetleri	2018
17.	E - KPSS ve Hazırlık Kursu Eğitimleri	2014
18.	Toplumun Bilinçlendirilmesi ve Farkındalık Oluşturma Hizmetleri	2000
19.	Kamp Hizmetleri	1995
20.	Kültür, Sanat, Eğlence Hizmetleri	1994
21.	E-Danışmanlık ve Canlı Destek	2012
22.	Engelli Ulaşım Destek Hizmeti	2007
23.	Yasal Haklar Danışmanlığı	2004
24.	İstihdam Hizmetleri	2004

22 Türkiye İstatistik Kurumu, erişim: 29 Mayıs 2019 http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059

23 Türkiye İstatistik Kurumu, erişim: 29 Mayıs 2019 http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047

İSEM tarafından engelli bireyler ve yakınları için yürütülen hizmetler kapsamında 2018 yılı itibariyle kayıtlı 188.003 engelli bireye ulaşılmıştır. Aşağıda yer alan tablo ve şekillerde hizmet başlıklarına göre hizmet verileri gösterilmiştir.²⁴

	Ölçü	2014	2015	2016	2017	2018	
Bilgilendirme, Yönlendirme ve Danışmanlık Hizmetleri	Kişi	290.664	257.447	274.818	360.968	389.469	
Medikal Malzeme Desteği	Kişi	8.686	7.363	7.207	5.512	2.311	
İstihdam Destek Hizmetleri	Kişi	181	276	355	342	402	
Sosyal Organizasyonlar (Kültür, Sanat ve Eğlence Hizmetleri)	Sayısı	Adet	575	547	563	643	819
	Katılan Kişi Sayısı	Kişi	18.064	25.714	32.251	46.513	62.580
Yasal Haklar Danışmanlığı Hizmetleri	Kişi	24.745	21.550	17.300	33.090	31.743	

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018

	Ölçü	2014	2015	2016	2017	2018
Konuşma ve Dil Terapisi	Seans	99	1.690	1.288	3.283	3.437
Psiko-Sosyal Servis Danışmanlığı	Kişi	6.204	6.966	9.066	7.818	3.873
Psiko-Sosyal Servis Eğitim Alan Kişi	Kişi	12.698	13.621	2.124	13.068	14.287

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Zihinsel Engelliler Beceri Kazandırma ve Mesleki Rehabilitasyon Merkezlerinde Verilen Eğitimler	1.052	997	1.036	1.221	1.202
Mesleki ve Kişisel Gelişim Eğitim Hizmetleri	719	1.196	956	1.691	769
Türk İşaret Dili Eğitimleri	445	505	746	683	515
Yaz Okulu Hizmetleri	221	198	757	286	457
E - KPSS ve Hazırlık Kursu Eğitimleri	286	507	412	913	111
Toplumun Bilinçlendirilmesi Projesi (ESHA)	48.655	44.197	32.430	37.734	35.950

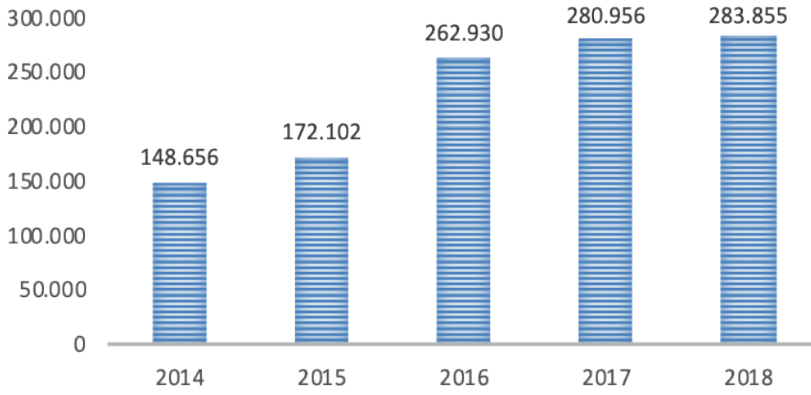
Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018

24 İstanbul Büyükşehir Belediyesi, *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2018*, erişim: 25 Mayıs 2019 <https://www.ibb.istanbul/Uploads/2019/5/IBB-FAALIYET-RAPORU-2018-v4.pdf>

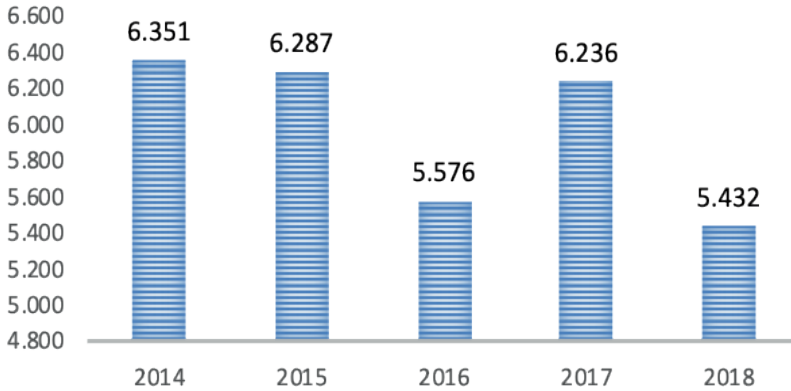
Tablo 5: Rehabilitasyon Hizmet Sayıları

	Ölçü	2014	2015	2016	2017	2018
Tıbbi Rehabilitasyon (Atlı Binicilik ve Hidroterapi)	Adet	1.465	400	563	1.654	1.375
	Seans	2.264	2.296	2.167	4.952	4.516
Sporla Rehabilitasyon	Seans	143.825	105.871	96.115	114.615	155.973

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018

Şekil 1: Engelli Ulaşım Destek Hizmeti (Kişi)

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018

Şekil 2: Kamp Hizmetleri Katılımcı Sayısı (Kişi)

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018

Sonuç

İSEM, 20 yılı aşkın süredir engelli bireylere yönelik hizmetler yürüterek onların yaşam becerilerini artırmalarına ve sosyal hayata aktif katılmalarına destek olmaktadır. Yaşam koşullarındaki değişiklikler ve dünya genelinde gerçekleşen yenilikler bireylerin ihtiyaçlarını da farklılaştırmakta bu durum verilen hizmetlerin yenilenmesini ve var olan hizmetlerin güncellenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda engelli bireylere daha kaliteli, daha etkin ve daha modern hizmetler sunulabilmesi için sürekli olarak yeni projelerin geliştirilmesi gündeme gelmektedir.

İSEM var olan hizmet politikalarını iyileştirmeyi amaçlayan İSEÇOM gibi projelerle hizmet sunma kalitesini yükseltme gayretini gösterirken aynı zamanda herkes için erişilebilir bina projeleriyle hizmet mekânlarını ve sayılarını arttırmaktadır. 2018 yılı sonunda hizmete açılan Bağcılar İşitme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi ve 2019 yılı başında hizmete açılan Sancaktepe İşitme Engelliler Merkezi 0-6 yaş grubu işitme engeli olan çocuklar için özel olarak tasarlanan dizaynlarıyla Avrupa ve Anadolu yakalarında bu alanda hizmet veren en kapsamlı merkezleri oluşturmaktadırlar. Yine 2019 yılı başlarında hizmete açılmış olan Kartal Engelliler ve Otizm Eğitim Uygulama Merkezi ve Şile Engelliler Kampları ise Müdürlüğün hizmet kapasitelerini arttırdıkları gibi engelli bireylerin ihtiyaçlarına göre planlanmış tasarımlarıyla bu alanda hizmet veren kamu kurum ve kuruluş binaları arasında öne çıkmaktadırlar. Mevcut durumda inşası devam eden ve projelendirme aşamasında olan beş adet hizmet binası daha bulunmaktadır.

Teknolojinin gelişimi, özellikle asistif teknoloji ve akıllı elektronik cihazların insan hayatına katılımını kolaylaştırmıştır. Bu teknolojiler, farklı engel gruplarına yönelik etkin çözümler sunabilmekte; kişilerin bağımsız bir yaşam sürebilmesini sağlayacak olumlu gelişimler göstermektedir. İSEM, geliştirdiği projelerde teknoloji alanındaki yenilikleri engelli kişilerin bağımsız bireyler olarak hayatlarını sürdürmeleri için bir araç olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda birçok proje üzerinde çalışılmakta ve bu projelerin yakın gelecekte hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Bu projeler arasında Engelli Haritasının Oluşturulması Projesi, Görüntülü İletişim Teknolojisi, Açık ve Kapalı Alan Sesli Navigasyon Sistemleri Projesi ve VR (Sanal Gerçeklik) Deneyimi Projesi gibi projeler yer almaktadır.

İstanbul sınırları içinde yaşayan ve İSEM veri tabanında kaydı bulunan kişilerin yaş, engel grubu, cinsiyet, lokasyon gibi bilgilerinin kullanılacağı Engelli Haritasının Oluşturulması Projesi ile engelli bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda hizmet planlamasının yapılması hedeflenmektedir. Proje kapsamında elde edilen verilere göre acil durum eylem planları oluşturulabilecek, ilgili kurumlarla işbirliği sağlanarak kişilere afet vb. riskli durumlar başta olmak üzere önemli bilgilerin iletilmesi sağlanabilecek; proje, şehir planlamasından engelli

bireylere yönelik yeni hizmet lokasyonlarının belirlenmesine kadar geniş çerçevede bir altyapı sunabilecektir.

İSEM Mobil Uygulama Projesi kapsamında tüm engel grupları için erişilebilir olan bir uygulama üzerinden kişiler taleplerini iletebilecekler, ilgili hizmet kurumlarına ulaşabilecekler ve duyuruları takip edebileceklerdir. Görüntülü İletişim Teknolojisi ile de işitme engelli bireylerle hem mobil uygulama üzerinden hem de web üzerinden işaret dili ile iletişim kurma olanağı sağlanacaktır.

Açık ve Kapalı Alan Sesli Navigasyon Sistemleri Projesi ile öncelikle Engelli Merkezlerinin, ardından İBB'nin tüm hizmet binalarının sesli navigasyon sistemleri ile donatılması planlanmakta; bu haliyle İstanbul ve Türkiye genelindeki diğer kamusal alanların erişilebilir hale getirilmesinde örnek teşkil edilmesi düşünülmektedir. Ayrıca İstanbul'un "akıllı şehir" altyapısının kurulmasında ve "herkes için erişilebilir bir şehir" haline gelmesinde projenin önemli katkıları bulunacaktır. Projenin amacı başta görme engeli olan bireyler olmak üzere tüm engeli olan ve olmayan bireylerin kapalı ve açık alanlarda gitmek istedikleri mekânlara kolayca ulaşmalarını sağlamak; yanlarında bir refakatçi olmasa dahi buldukları mekânla ilgili bir fikir sahibi olabilmelerine imkân vermektir.

İSEM'in vizyon projesi olarak öne çıkan ve 2018 yılında başlatılan VR (Sanal Gerçeklik) Deneyimi Projesi ile kişilerin erişilebilirlik sorunları yaşadıkları için ziyaret etmeyi hayal edemedikleri tarihi, sanatsal ve kültürel alanları; yapamayacaklarını düşündükleri ekstrem sporları, başkalarının gözünden değil bizzat kendilerinin katılımlarıyla deneyimlemeleri planlanmaktadır. Kişilere buldukları mekânda, aileleriyle birlikte izleyebilecekleri, istedikleri bir deneyimi yaşayabilme imkânı sunacak olan proje 360 derece görüntü teknolojisinin yanı sıra sesli ve yazılı anlatım, işaret dili ve sesli betimleme ile desteklenerek herkes için erişilebilir olarak tasarlanmıştır. Proje bu haliyle sadece Türkiye'de değil dünyada tek olma niteliğine sahiptir.

Teknolojik alt yapıdaki projelerin yanı sıra engelli bireylerin yaşam kalitelerini artıracak, keyifli vakit geçirebilecekleri doğal yaşam alanları oluşturmaya yönelik projeler de İSEM tarafından önemsenen projeler arasında yer almaktadır. Şile'de gerçekleştirilecek olan Hayat Suyu Parkı'nın doğanın, müziğin, oyunun ve hareketin iyileştirici özellikleri ile sağlıklı yaşamayı, sağlıklı yaşlanmayı temel alan, herkes için kullanılabilir olan, iyileşme ve rahatlama ekseninde hizmet verecek bir park olarak yapılandırılması planlanmaktadır.

İSEM, yürüttüğü hizmetlerin kapsayıcı olmasını önemsemekte, yaratıcı ve yenilikçi projelere öncelik vermektedir.

Kaynakça / References

- Arslan, Betül C. “Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı”. *Özürllüler Yerel Hizmet Rehberi İSÖM Modeli*. Haz. Sinan Kızılkaya, Olgun Gündüz. 439-441. İstanbul: İBB Basımevi, 2012.
- Aytekin, Çiğdem – Bayhan, Pınar. “Erken Müdahalede Uygulama Basamakları”. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015): 1-14.
- Birkan, Bünyamin. “Erken Özel Eğitim Hizmetleri”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 3/2 (2002): 99-109.
- Kesgin, Bedrettin. “Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Politikalar”. *Çağdaş Yerel Yönetimler* 23/4 (2014): 2-3. Erişim 20 Mayıs 2019. https://www.academia.edu/25241670/Engellilere_Y%C3%B6nelik_Yerel_Sosyal_Politikalar_Local_Social_Policies_Towards_The_Disabled
- Kesgin, Bedrettin. “Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Politikalar”. *Çağdaş Yerel Yönetimler* 23/4 (2014): 1-15. Engelliler Hakkında Kanun. Erişim. 10 Mayıs 2019. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>
- İnce, H. Onur - Babaoğlu, C. - Akkaya, A. Yaralı, “Belediye Hizmetleri ve Engelli Vatandaşların Beklentileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma”. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/2 (2016): 86-109.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Sağlık Daire Başkanlığı. “Engelliler Müdürlüğü (ISEM)”. Erişim: 3 Eylül 2019, <https://saglik.ibb.istanbul/engelliler-mudurlugu/>
- İstanbul Kalkınma Ajansı. *2016 Mali Destek Programı Desteklenen Projeler*. Erişim. 25 Mayıs 2019 <https://www.istka.org.tr/media/130987/2016-y%C4%B1nC4% %B1-mali-destek-programlar%C4%B1-desteklenen-projeler.pdf>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2018*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2019. Erişim 25 Mayıs 2019 <https://www.ibb.istanbul/uploads/2019/5/IBB-FAALIYET-RAPORU-2018-v4.pdf>
- Kırcaali-İftar, Gönül. “Türkiye’de Otizm Spektrum Bozukluğuna Yönelik Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Sunma”. *Tohum Otizm Vakfı Değerlendirme ve Gelişim Raporları I*. 1-7. (İstanbul: Tohum Otizm Vakfı, 2019. Erişim. 25 Mayıs 2019, https://www.tohumotizm.org.tr/wp-content/uploads/2019/04/tohum-otizm-kitapcik_04.04.2019-1.pdf
- Meral, Bekir Fatih - Özbey, Fidan – Sola, Canan. “Küçük Adımlar Erken Eğitim Programının Aile Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22 (2011): 25-40. Erişim: 20 Mayıs 2019, https://www.researchgate.net/publication/309634954_Kucuk_Adımlar_Erken_Egitim_Programinin_Aile_Goruslerine_Gore_Degerlendirilmesi
- “Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017/2018”. Erişim: 26 Mayıs 2019 https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=327
- Okur, Nejla. *Özürllülere Yönelik Örgütlenmenin İncelenmesi*. 1-157. Ankara, Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, 2001.
- Özürllü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *İşgücü Piyasasının Engelliler Açısından Analizi*. 1-183. Ankara: TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011.
- Sazak Pınar, Elif. “Dünyada ve Türkiye’de Erken Çocukluk Özel Eğitim Hizmetlerinin Gelişimi”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 7/2 (2006): 71-83.
- Şişkolar, Zeynep. “Psiko-Sosyal Servis”. *Özürllüler Yerel Hizmet Rehberi İSÖM Modeli*. Haz. Sinan Kızılkaya, Olgun Gündüz. 21-37. İstanbul: İBB Basımevi, 2012.
- Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim. 29 Mayıs 2019. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059
- Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim: 29 Mayıs 2019. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047
- Yusuf Genç, Güldane Çat. “Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/1 (2013): 363-393. Erişim: 10 Mayıs 2019. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868458.pdf>